

РОЛЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ

ROLE OF THE INDEPENDENCE OF THE JUDICIARY
IN THE MECHANISM OF CHECKS AND BALANCES

Коцкулич В.В.,

*викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Стаття присвячена визначенню сутності та змісту судової влади в механізмі стримувань та противаг. На основі аналізу сучасних наукових праць із даної тематики автор на прикладі системи судоустрою Великобританії спробував обґрунтувати доцільність відокремлення судочинства від інших державних органів.

Ключові слова: судова влада, незалежність суду, поділ влади.

Статья посвящена определению сущности и содержания судебной власти в механизме сдержек и противовесов. На основе анализа современных научных трудов по данной тематике автор на примере системы судоустройства Великобритании попытался обосновать целесообразность отделения судопроизводства от других государственных органов.

Ключевые слова: судебная власть, независимость суда, разделение властей.

The article is devoted to the definition of the essence and content of the judiciary in the mechanism of checks and balances. On the basis of the analysis of contemporary scientific works on this subject, an author on the example of the UK court system tried to substantiate the expediency of separating legal proceedings from other state bodies.

Key words: judicial power, independence of the court, division of powers.

Постановка проблеми. Концепція повного відділення третьої конституційної влади – судової, як від законодавчої, так і від виконавчої, є важливим атрибутом будь-якої правової держави та громадянського суспільства. Якщо закони повинні належним чином тлумачитися і об'єктивно застосовуватися, то надзвичайно важливо, щоб судова влада мала повністю незалежний статус і була вільна від будь-якого політичного тиску з боку інших гілок влади. Це зумовлює необхідність дослідження ролі та місця судової системи в системі стримувань та противаг.

Стан дослідження. Дослідження даної проблематики знаходимо в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед вчених, які займалися даною проблематикою, доцільно звернути увагу на праці Лемака О.В., Галайденко Т.В., Гураленко Н.А., Остафійчук Л.А., Овчаренко О.М., Михайловської І.Б., Вяткіна М.Ф., Сарсенова А.М. та ін.

Метою статті є дослідити роль незалежності судової влади в механізмі стримувань і противаг.

Виклад основного матеріалу. Історія свідчить про те, що проблема незалежності суддів, а також суміжні проблеми, що стосуються самостійності та неупередженості суддів при прийнятті рішення, а також довіри до суду громадськості, завжди були предметом гострих дискусій. Ці питання носять міждержавний характер, оскільки постають в тій чи іншій мірі у кожній державі.

Незалежність судової влади вважається однією з найважливіших рис будь-якої правової держави та громадянського суспільства. Правове значення судочинства характеризується перетворенням народовладдя в особливу категорію із загальнонаціональним змістом. Роль судової гілки влади в механізмі стримувань і противаг з'ясується лише у випадку врахування її законодавчо закріплених функцій та форм їх здійснення, серед яких першорядними вважаються правосуддя та судовий контроль [1, с. 72].

Влада, яка існувала в додержавний етап розвитку людства і була наділена судовими повноваженнями, безперечно, є первісною формою судової влади, яка має місце сьогодні. Із розвитком політичної та правової думки з'явилася теорія розподілу влад. Такий постулат – це, перш за все, тісна взаємодія гілок державної влади, а також їх розмежування та відокремлення. Унаслідок цього весь складний механізм управління суспільством працює чітко та злагоджено [2, с. 17].

Шарль Монтеск'є, досліджуючи питання розмежування влад, зазначав, що судова влада є особливою, однак не вірив у ту модель розподілу державної влади, де має місце повне відокремлення гілок одна від одної. Ми, у свою чергу, поділяємо думку філософа щодо виділення ключових характеристик системи судоустрою, а саме – незалежності, справедливості та законності [3, с. 70]. Однак щодо першого твердження маємо своє бачення, яке висвітлимо далі.

Загальновизнаною вважається думка, що будь-яка держава з демократичним правовим режимом базується на механізмі розподілу влад. Судова гілка влади є однією з ключових, проте рівноцінних елементів демократії в сьогоденному розумінні. У таких державах владні повноваження здійснюються «для народу та в його інтересах», з урахуванням принципу верховенства права («Etat de droit» або «Rechtsstaat») [4].

Відокремленість судової влади тісно пов'язана з її незалежністю й самостійністю. Вона означає, що суди утворюють систему установ, які не входять до жодної іншої державної структури. Однак це не означає, що суди ізолюються від законодавчої та виконавчої влади. Їх взаємодія з іншими гілками державної влади здійснюється в межах законів, що гарантують незалежність судів, виділяючи їх у самостійну, відокремлену систему. Незалежність суду гарантується також обов'язковістю судових рішень і встановленням юридичної відповідальності за їх невиконання [5, с. 78].

Цікавим є той факт, що сучасне трактування доктрини поділу влади вже не відокремлює гілки влади одну від одної в традиційно-буквальному розумінні «поділу» (в сенсі відокремлювати – to separate). Сьогодні однорідні повноваження не обов'язково повинні здійснюватися однією гілкою влади – вони можуть бути розділені (в сенсі розподіляти – to share) між органами різних гілок влади.

Ми погоджуємося з думкою А. Медушевського, що спільне здійснення владних повноважень різними органами більш раціонально, ніж роздільне, оскільки влада може взаємно доповнювати і співпрацювати між собою для найбільш ефективного виконання подібних завдань. Необхідно враховувати і позитивні моменти такого розподілу в плані роботи так званої «системи стримувань і противаг». Тому така традиційна функція політично-владних органів як правотворчість, здійснення якої раніше не було властивою судовим установам, поступово входить в компетенцію

останніх, піднімаючи суспільну значимість судової влади до «політичного» рівня [6, с. 231].

І.Б. Михайловська в роботі «Суды и судьи: независимость и управляемость» зазначила, що незважаючи на необхідність існування концепції стримувань і протипаг, високий престиж суду, впевненість суспільства в незалежності прийнятих ним рішень може існувати і тоді, коли є певні відступи навіть від такої фундаментальної умови, як принцип поділу влади. Так, у Великій Британії, де і в професійній, і в суспільній свідомості вкорінені уявлення про незалежність суду, до конституційної реформи 2005 року в класичному вигляді принцип поділу влади не функціонував: лорд-канцлер одночасно був членом кабінету міністрів, спікером палати лордів і головою Апеляційного суду. У свою чергу, палата лордів була не лише другою палатою парламенту, але і судом вищої апеляційної інстанції [7].

Закон про конституційну реформу, який вступив у силу у квітні 2006 року, істотно змінив роль лорда-канцлера і тим самим зміцнив незалежність судової системи. Так, була створена Комісія з питань призначення суддів, що стало причиною закінчення повноважень лорда-канцлера в якості глави суду апеляційної інстанції і позбавило його права призначати суддів. Судова функція парламенту, у свою чергу, закінчилася в 2009 році, коли був створений незалежний Верховний суд Великобританії.

Внесення таких змін до законодавства, а також суттєва трансформація повноважень зазначених органів державної влади є підтвердженням того, що «злиття повнова-

жень» у Великобританії, яке існувало до реформи, а також колишній правовий статус лорда-канцлера були аномальним явищем для сучасного розуміння демократії.

Виконавча та судова влада в механізмі стримувань і протипаг діють на основі правових норм, що виникають у результаті діяльності законодавчої гілки влади; судові рішення виконуються законодавчою та виконавчою владою [8, с. 36]. Відтак роль судової влади в механізмі стримувань та протипаг окреслюється правовою спроможністю впливу на дії та рішення інших гілок влади, а отже, й на суспільство в цілому. Це пояснюється тим, що суд «запобігає» прийняттю незаконних актів, а також сприяє уникненню порушень правових норм під час застосування норм права [9, с. 47].

Таким чином, питання незалежності судової влади прямо впливає з принципу поділу державної влади і пов'язане зі специфічними способами її взаємодії з іншими складовими частинами системи стримувань та протипаг. У цьому сенсі здійснення судочинства розглядається як правозастосовна діяльність, яка, з одного боку, приймає естафету нормативного регулювання, продовжуючи його в казуальній формі, а з іншого, – наділена повноваженням здійснювати контроль щодо правового характеру нормативних актів, захищати права громадян від свавілля влади, тлумачити і конкретизувати закон [10, с. 37].

Як засвідчують сучасні правові реалії, дотримання принципу розподілу влад все-таки є однією з необхідних умов забезпечення здійснення незалежного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вяткин М.Ф. Конституционно-правовое регулирование судебной власти в Российской Федерации: дис. канд. юр. наук: 12.00.02. Челябинск, 2004. 187 с.
2. Квициния Ф.А. Гарантии независимости судей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура». Ростов-на-Дону, 2007. 32 с.
3. Монтескье Ш.-Л. О духе законов / сост., пер. и коммент. А.В. Матешук. М., 1999. 674 с.
4. Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії (неофіційний переклад). Лондон, 2015. № 18. (Висновок Консультативної Ради європейських суддів).
5. Лемак О.В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини й основоположних свобод. Конституційно-правові академічні студії. 2015. № 1. С. 78.
6. Медушевский А. Конституционное правосудие как политический институт в системе разделения властей. Москва: Институт права и публичной политики, 2004. 320 с.
7. Михайловская И.Б. Суды и судьи: независимость и управляемость. Проспект. 2016. URL: <https://www.litres.ru/inga-mihaylovskaya/sudy-i-sudyi-nezavisimost-i-upravlyaemost/chitat-onlayn/>.
8. Самостоятельность и независимость судебной власти Российской Федерации / Под ред. В.В. Ершова. М.: Юристъ, 2006. 493 с.
9. Галайденко Т.В. Актуальні проблеми забезпечення незалежності судової влади України. Вісник Вищої ради юстиції. 2010. № 1. С. 28.
10. Судебная власть в современной России. Проблемы становления и развития / Лебедев В.М. С.-Пб.: Лань, 2001. 383 с.